

УДК 343.132

Микола Корчовий, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики організації оперативно-розшукової діяльності Академії управління МВС

Удосконалення діяльності слідчо-оперативної групи в процесі розкриття та розслідування злочинів проти особи з ознаками насильства

Розглянуто актуальні питання вдосконалення діяльності слідчо-оперативної групи під час розкриття та розслідування злочинів проти особи з ознаками насильства, обґрунтовується необхідність прийняття окремої Типової інструкції, що регламентує організацію роботи СОГ і порядок взаємодії між слідчими, оперативними працівниками та іншими учасниками.

Ключові слова: *слідчо-оперативна група, огляд місця події, умисні вбивства, вбивства на сексуальному ґрунті, серійні злочини, сліди, предмети, докази.*

Рассмотрены актуальные вопросы усовершенствования деятельности следственно-оперативной группы в процессе раскрытия и расследования преступлений с признаками насилия, обосновывается необходимость принятия отдельной Типовой инструкции, регуливающей организацию работы СОГ, а также порядок взаимодействия между следователями, оперативными работниками и другими участниками.

Ключевые слова: *следственно-оперативная группа, осмотр места происшествия, умышленные убийства, убийства на сексуальной почве, серийные преступления, следы, предметы, доказательства.*

The pressing questions of the providing of activity are examined слідчо-оперативної групи during opening and investigation of crimes against a person with the signs of violence, the necessity of acceptance of separate Typical Instruction is grounded in relation to organization of work of such groups.

Keywords: *investigation strategical group, review of place of event, felonious homicides, murders on sexual soil, serial crimes, tracks, objects, proofs.*

Конституція України не лише декларує, а й гарантує захист життя людини, її прав і свобод, покладаючи ці функції на державу. «Людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Злочини проти особи є найнебезпечнішою категорією злочинних діянь, що посягають на життя, здоров'я та статеvu недоторканність особи.

Законом України «Про внесення змін до ст. 112 Кримінально-процесуального кодексу України» від 11 червня 2007 року до підслідності слідчих органів внутрішніх справ віднесено розслідування кримінальних справ про навмисні вбивства, зґвалтування та низку інших особливо тяжких злочинів, розслідування яких проводилося слідчими прокуратури.

Така передача розслідування зазначених злочинів до підслідності органів внутрішніх справ сприятиме чіткішій взаємодії між слідчими й оперативними працівниками міліції, а це, відповідно, поліпшить стан справ щодо розкриття та розслідування злочинів проти життя, здоров'я і статевої недоторканності особи.

Так, у 2009 р. до органів внутрішніх справ надійшло понад 2 млн 907 тис. заяв і повідомлень про злочини. Зареєстровано 434,7 тис. злочинів, з них 398 тис. – загальнокримінальної спрямованості. Порівняно з 2008 р. зменшилася кількість умисних убивств (– 8,5 %), умисних тяжких тілесних ушкоджень (– 18,1 %), зокрема таких, що спричинили смерть потерпілого (– 1,5 %), зґвалтувань (– 13,9 %). Розкрито майже 300 тис. злочинів, у тому числі 269 тис. – загальнокримінальної спрямованості, з яких 92,2 тис. – тяжкі та особливо тяжкі, 26,1 тис. – злочини минулих років [2].

За статистичними даними, в період з 1993 по 2008 рр. нерозкритими злочинами минулих років залишаються: 18 умисних вбивств, поєднаних зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України); 1586 зґвалтувань (ст. 152 КК України); 948 насильницьких задоволень статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 КК України).

Ці злочини викликають значний суспільний резонанс і, як правило, мають серійний характер.

Питання створення та функціонування СОГ доволі широко висвітлено в юридичній та науковій літературі. Насамперед це результати досліджень Ю. Аленіна, В. Боярова, І. Гончарова, Л. Гордіна, Ю. Грошевого, В. Дорошенка, В. Зеленецького, В. Коновалова, В. Лукашевича, Є. Лук'янчикова, Г. Матусовського, Д. Письменного, О. Синєокого, С. Слінька, В. Федченка, В. Шепітька та ін.

Метою статті є вдосконалення організаційно-правового регулювання діяльності слідчо-оперативної групи в процесі розкриття та розслідування злочинів проти особи з ознаками насильства.

На підставі критичного аналізу спроб класифікації СОГ, які мають місце в юридичній і науковій літературі, Л. Гордін запропонував визначити її за різними критеріями: структурою; складом учасників (якісною і кількісною ознаками); відомчою залежністю; часом функціонування; рівнем організації роботи; функціонально-цільовим призначенням (залежно від безпосередніх функцій, конкретних завдань і змісту діяльності) [3, с. 7–8].

Характерними ознаками СОГ є організованість, спільність мети і завдань, тимчасовий характер діяльності, участь представників різних служб і відомств, пріоритет процесуального керівництва, поєднання

в межах одного процесуального формування засобів і методів роботи, притаманних суб'єктам із різним процесуальним статусом, сталість її складу [4, с. 44–45].

Так, О. Синеокий зазначає, що «СОГ – це організація, що складається з визначеної кількості слідчих, у тому числі з різних відомств, які одночасно проводять розслідування однієї кримінальної справи, оперативних працівників органів дізнання, експертів, інших фахівців та допоміжного персоналу» [4, с. 45].

Справді, одним із найдієвіших способів для швидкого й повного розкриття злочинів проти особи та викриття винних було і нині залишається створення слідчо-оперативних груп (СОГ). Це стосується також злочинів, які залишилися нерозкритими, в тому числі за ознаками серійності.

Створення СОГ у таких випадках є найефективнішою формою взаємодії слідчого й органів дізнання. Це дозволяє:

- організувати роботу учасників СОГ відповідно до спільно складеного узгодженого плану;
- забезпечити чітке розмежування компетенції слідчого і працівників органу дізнання;
- оптимізувати використання такої взаємодії, як направлення слідчим органу дізнання доручень;
- прискорити процес взаємного обміну інформацією між слідчим і оперативним працівником;
- забезпечити ефективність діяльності слідчого з оперативними працівниками протягом усього періоду розслідування;
- ефективно контролювати повноту та своєчасність виконання учасниками групи доручень і вказівок слідчого з виконання слідчих дій і розшукових заходів;
- активніше та повніше використовувати під час розслідування можливості оперативних підрозділів [5].

Ще за радянських часів (80-ті роки минулого століття) досвід роботи таких СОГ був закріплений у «Типовій інструкції про організацію роботи постійно діючих слідчо-оперативних груп по розкриттю умисних вбивств», уведеної в дію вказівкою Генерального прокурора СРСР і Міністра внутрішніх справ СРСР від 26 червня 1985 року № 31/ 15/ 64. Доцільність їх створення пояснювалася необхідністю виконання СОГ функції забезпечення безперервності процесу управління розкриттям такого роду злочинів [6, с. 145–146]. Подібного нормативно-правового акта, який урегулював би процесуальний стан СОГ в Україні, немає. Більше того, відсутність правової роботи СОГ знижує ефективність керівництва діями інших слідчих і оперативних працівників старшим групи, залишається

подвійна підпорядкованість цих працівників за місцем роботи і старшому групі, що нерідко призводить до передчасної зміни працівників у групах, доручення їм інших справ, а фактично – розпаду груп.

Зазначимо, що така практика, як створення постійних СОГ і створення СОГ для розкриття злочину, нині має місце в Україні.

Негайне кваліфіковане реагування на заяви і повідомлення про злочини проти життя та здоров'я особи та їх розкриття в найстисліший термін забезпечується шляхом своєчасного виїзду слідчо-оперативної групи (СОГ) у повному складі на місце події з метою виявлення, фіксації та кваліфікованого вилучення слідів злочину, речових доказів, з'ясування обставин злочину, встановлення свідків, а також інших обставин, які мають значення для швидкого і повного його розкриття.

У Програмі протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008–2012 роки [7] зазначається, що для забезпечення належної організації вжиття першочергових заходів, насамперед огляду місця події у випадку виявлення трупів з ознаками насильницької смерті, фіксування та вилучення речових доказів вимагається створення в ГУ МВС, УМВС постійних СОГ, до складу яких включати найдосвідченіших працівників слідчих, експертних та оперативних підрозділів. Керівниками СОГ призначати тільки слідчих, що спеціалізуються на розслідуванні кримінальних справ цієї категорії, виключити випадки проведення оглядів місць події дізнавачами та виконувачами обов'язків слідчих, забезпечити складання протоколу за результатами огляду тільки керівником слідчо-оперативної групи [7]. З метою підвищення ефективності оглядів місць знаходження трупів з ознаками насильницької смерті та виявлених місць учинення злочинів проти життя та здоров'я особи, а також експертного супроводження досудового слідства й оперативно-розшукових заходів із розкриття особливо тяжких злочинів забезпечити оснащення підрозділів експертної служби АБІС «Таіс» та АДІС «Дакто-2000» повнопрофільними пересувними криміналістичними лабораторіями, приладами для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження речових доказів [7].

Ураховуючи тенденції розвитку злочинності проти життя та здоров'я особи дедалі більше поширюється практика створення міжрегіональних СОГ у разі вчинення злочинів серійного характеру з метою повного та всебічного розслідування кримінальних справ, встановлення всіх фактів злочинної діяльності підозрюваних осіб.

В організації проведення подальших оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій щодо розкриття злочинів проти життя та здоров'я особи зростає роль оперативних і слідчих підрозділів Центрального апа-

рату МВС, ГУ МВС, УМВС. Програма [7] зобов'язує останніх завести справи контрольно-спостережного провадження з метою відстеження, аналізу й оцінки оперативної обстановки за напрямками роботи щодо попередження, розкриття та розслідування злочинів проти життя особи, вчинених із використанням вогнепальної зброї та вибухівки, зокрема тих, що мають ознаки вчинених на замовлення, на ґрунті перерозподілу сфер кримінального впливу та конкуренції в комерційній діяльності; сексуальному чи побутовому ґрунті; стосовно працівників органів внутрішніх справ, малолітніх дітей. За фактами серійних умисних вбивств вимагається провадження оперативно-розшукових справ «Злочин» виключно працівниками апаратів ГУ МВС, УМВС.

Для належної організації роботи щодо використання можливостей операторів мобільного зв'язку за фактами зазначених вище злочинів до складу СОГ необхідно включити керівників підрозділів оперативно-технічних заходів. Працівникам робочого апарату Укрбюро Інтерполу доручається забезпечити належне виконання завдань, доручень і запитів, які надходять від оперативних підрозділів ОВС та органів досудового слідства, щодо надання наявної в інтегрованих банках даних інформації про кримінальне минуле осіб, їх зв'язки, номерні речі, події, використовуючи можливості Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції. У межах компетенції здійснювати міжнародний розшук осіб для встановлення їх місцезнаходження, а в разі затримання організувати процедуру екстрадиції до України.

Згідно з наказом МВС України від 30 квітня 2004 р. № 458 [8] для розкриття і розслідування міжрегіональних злочинів, учинених на території кількох областей або залізниць, наказом керівництва МВС створюються міжрегіональні СОГ. Контроль за їх роботою може бути покладено на керівництво ГУ МВС, УМВС, УМВСТ, на території обслуговування якого вчинено найбільшу кількість злочинів.

Останнім часом внесено пропозиції щодо розкриття і розслідування багатоепізодних злочинів, що мають ознаки серійності та/або вчинені на сексуальному ґрунті, зокрема шляхом створення єдиної загальнодержавної спеціалізованої СОГ, яку пропонувалося умовно назвати «мисливцями за маніяками». До складу такої групи могли б входити прокурорикриміналісти, слідчі прокуратури й органи внутрішніх справ, оперативні працівники підрозділів карного розшуку, експерти в галузях криміналістики, судової медицини та психіатрії, фахівці з кримінальної психології та сексопатології. Можна було б залучати до роботи в СОГ інших працівників правоохоронних органів і спеціалістів відомств, які виконують службові завдання щодо швидкого розкриття та якісного фахового розслі-

дування насильницьких злочинів, учинених на сексуальному ґрунті, що мають ознаки серійності на визначеній території, яка може не збігатися з наявним адміністративно-територіальним устроєм України. Що стосується таких злочинів, учинених на території інших країн, то може йтися про роботу зазначених вище фахівців у складі міждержавних змішаних слідчо-оперативних груп [9; 4, с. 46].

Отже, нагальною проблемою, яка потребує термінового розв'язання, є прийняття Типової інструкції про організацію роботи постійно діючих слідчо-оперативних груп з розкриття умисних вбивств, убивств на сексуальному ґрунті та вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням громадян за обставин, які свідчать про те, що вони стали жертвами злочинів, а також взаємодія оперативних працівників зі слідчими та іншими службами, з урахуванням особливостей розкриття й розслідування окремих видів злочинів проти особи з ознаками насильства. Подальше наукове розроблення цієї проблеми в теорії кримінального процесу, криміналістиці та оперативно-розшуковій діяльності сприятиме ефективному вдосконаленню організації взаємодії оперативних працівників зі слідчими та іншими учасниками в процесі розкриття та розслідування насильницьких сексуальних злочинів за ознаками серійності.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Іменем Закону. – 2010. – № 1–2. – С. 8.
3. Гордін Л. Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого / Л. Я. Гордін. – Х., 2008. – 18 с.
4. Синєокий О. В. Теоретичні та практичні проблеми діяльності міждержавних змішаних слідчо-оперативних груп / О. В. Синєокий. // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К. : Ін Юре, 2009. – № 1 (11). – 200 с.
5. Збірник методичних рекомендацій із питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / за ред. П. В. Коляди. – К. : Друкарня МВС України, 2002. – С. 13–14.
6. Гордін Л. Я. Слідчо-оперативна група: проблеми створення та діяльності : монографія / Гордін Л. Я. – Х. : Видавництво ФІНН, 2009. – 192 с.
7. Програма протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008–2012 роки : наказ МВС України від 31 лип. 2008 р. № 370. – К., 2008. – 28 с.
8. Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості : наказ МВС України від 30 квіт. 2004 р. № 458. – К., 2004. – 24 с.

9. Синекий О. В. Психологічні особливості управління міжвідомчими слідчо-оперативними групами / О. В. Синекий // Вісник прокуратури. – 2008. – № 3. – С. 72–80.